

KRYSTYNA KERN

Uniwersytet Wrocławski

<https://orcid.org/0000-0002-3495-2697>

Narodzenie z wody i z Ducha w J 3,5 jako gwarant dostąpienia królestwa Bożego

The Birth of Water and of the Spirit in John 3,5 as a Guarantor of Attainment of the Kingdom of God

Abstract:

The article presents a new look at the subject of the birth of water and of the Spirit (John 3:5) which is necessary for attainment of the kingdom of God. It is a new birth for the Christian in his life. The explanation of the meaning of the birth of water and of the Spirit is difficult, because it is found only once in the Holy Bible (John 3:5). In this work it is discussed the meanings of words "water" and "spirit" in the phrase "to born of water and the Spirit" (John 3:5). The pericope John 3:1-21 is compared with other texts of the Holy Scripture (especially with the Gospel of John, the Letter to the Galatians and the Book of Ezekiel). In the Gospel of John and the Letter to the Galatians there is an opposition between the flesh and the Spirit (John 3:6 and Gal 5:19-23). The meanings of deeds done in God (John 3:21) and of the fruit of the Spirit (Gal 5:22-23) can mean the same. People who do the deeds of the flesh "shall not obtain (not inherit) the kingdom of God" (Gal 5:21). The text Gal 5:4-6 is very important, because it shows the importance of Christ and the Spirit in the Christian life. In the Book of Ezekiel God promises the sprinkling of clean water, a new heart, a new spirit and a gift of His Spirit (Ezek 36:25-27). Jesus Christ is "the Lamb of God who takes away the sin of the world" (John 1:29) and "baptises with the Holy Spirit" (John 1:33).

Keywords: birth of water and of the Spirit, Gospel of John, Letter to the Galatians, Book of Ezekiel, Jesus – Lamb of God, Holy Spirit, Nicodemus, John the Baptist.

Słowa kluczowe: narodziny z wody i z Ducha, Ewangelia Jana, List do Galatów, Księga Ezechiela, Jezus – Baranek Boży, Duch Święty, Nikodem, Jan Chrzciciel.

Artykuł stanowi próbę wyjaśnienia znaczenia zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5. Poruszana kwestia jest bardzo ważna, ponieważ dotyczy osiągnięcia królestwa

Bożego. Zbadanie problemu zostało skomplikowane przez to, że zwrot ten występuje tylko jeden raz w Nowym Testamencie. Rozpatrywany fragment znajduje się w perykopie odnoszącej się do spotkania Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21). Istnieją podobieństwa w jej treści z innymi miejscami w Biblii. Wiele pomocnych informacji do interpretacji wnosi analiza samej perykopy (J 3,1-21) oraz jej najbliższego kontekstu wraz z Prologiem do Ewangelii Jana.

1. Zagadnienia wprowadzające

1.1. Występowanie zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha”

Zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) jest *hapax legomenon*¹, ponieważ występuje tylko jeden raz w Piśmie Świętym. Wydanie krytyczne tekstu greckiego (Nestle – Aland, *Nowy Testament grecki i polski*) nie pozostawia wątpliwości co do autentyczności jednoczesnego występowania obok siebie obydwu wyrazów: „woda” (ὕδωρ) i „duch” (πνεῦμα)².

1.2. Granice perykopy spotkania Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21)

W literaturze naukowej można znaleźć różne określenia granic perykopy zawierającej zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5)³, dlatego poddano je samodzielnemu wyznaczeniu.

Zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) wchodzi w skład większego fragmentu tekstu J 3,1-21. W celu wyznaczenia granic perykopy analizie poddano kwestie zmiany osób, czasu, miejsca i tematyki. Na pewno występuje zmiana osób. Wcześniej mamy Jezusa i jakichś bliżej nieokreślonych ludzi („Jezus nie zwierzał się im, bo wszystkich znał”⁴ [J 2,24]). W naszym tekście pozostaje dalej Jezus, ale tylko na czas spotkania pojawia się osoba Nikodema. Po tekście perykopy J 3,1-21 następuje zmiana osób, która polega na tym, że na krótko mamy Jezusa z uczniami (J 3,22), a potem Jana Chrzciciela z jego uczniami, sprzeczącymi się z pewnym Żydem (J 3,23-36). Najprawdopodobniej czas i miejsce przed i w czasie badanej perykopy są takie same, tzn. w czasie Paschy

¹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 1–12. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Częstochowa 2010, s. 418.

² E. NESTLE, E. NESTLE, *Novum Testamentum Graece et Polonice, Nowy Testament grecki i polski*, B. ALAND, K. ALAND, J. KARAVIDOPOULOS, C.M. MARTINI, B.M. METZGER, (red.), pol. wyd. R. BOGACZ, R. MAZUR (red.), Poznań 2017²⁸, s. 299.

³ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 405–406.

⁴ Cytaty podano wg: *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 2003⁵.

w Jerozolimie⁵. Następnie czas i miejsce ulegają zmianie. Tematyka wyraźnie różni się: jest inna przed i po spotkaniu Jezusa z Nikodemem. Wcześniej przedstawiono ogólnie wydarzenia w czasie Paschy w Jerozolimie, a w badanym fragmencie mamy osobiste, indywidualne spotkanie Jezusa w czasie tych świąt w tym samym miejscu. Scena J 3,1-21 odbywa się w nocy.

1.3. Podział perykopy dotyczącej rozmowy z Jezusem (J 3,1-21)

Dane z literatury przedmiotu, dotyczące passusu, który zawiera zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5), podają różny układ⁶, dlatego tekst wyznaczonej wcześniej perykopy (J 3,1-21) podzielono we własnym zakresie.

Tekst perykopy J 3,1-21 można podzielić tematycznie na cztery części ze względu na poruszane kwestie. Pierwsza część (J 3,1-2), która posiada charakter wprowadzający, przedstawia postać Nikodema i nawiązanie rozmowy. W niej Nikodem nazywa Jezusa rabbim oraz Jezus zostaje ukazany jako ktoś wyjątkowy, pochodzący od Boga, czyniący znaki. Druga część (J 3,3-4) dotyczy powtórnego narodzenia (inaczej: narodzenia z góry⁷), w której Jezus stawia problem: powtórne narodzenie a ujrzenie królestwa Bożego (J 3,3), a z odpowiedzi Nikodema wynika, że nie rozumie on użytej przenośni powtórnego narodzenia (J 3,4). Trzecia część (J 3,5-9) odnosi się do narodzenia z wody i z Ducha. W niej Jezus wyjaśnia kwestię powtórnego narodzenia (J 3,5-8), określając ją jako narodzenie z wody i z Ducha (J 3,5), natomiast Nikodem w odpowiedzi na to pyta o to, jak to może się stać (J 3,9). Na koniec badanej perykopy J 3,1-21 w części czwartej i ostatniej (J 3,10-21), dotyczącej wyjaśnień, Jezus wyjaśnia znaczenie narodzenia z wody i z Ducha, powołując się na teksty ze Starego Testamentu.

Części (J 3,3-4) i trzecia część (J 3,5-9) rozpoczynają się od formuły wprowadzającej: „zaprawdę, zaprawdę” (ἀμὴν, ἀμὴν) (J 3,3.5), która najpierw odnosi się do powtórnego narodzenia (narodzenia z góry; J 3,3), a następnie do narodzenia z wody i z Ducha (J 3,5). Po raz trzeci pojawia się ona w części czwartej na początku wyjaśniającego monologu Jezusa (J 3,11). Termin „zaprawdę” ma wyjątkowe znaczenie, bo stanowi formułę wprowadzającą dla ważnych treści. Jej podwójne użycie dodatkowo wzmacnia wypowiedź⁸. We wcześniejszym tekście Ewangelii Jana występuje ona w wypowiedzi Jezusa o Synu Człowieczym (J 1,51)⁹.

⁵ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 408.

⁶ *Tamże*, s. 409; F.J. MOLONEY, *The Gospel of John*, Collegeville 1998, s. 90.

⁷ Powtórne narodzenie jest narodzeniem z góry (wymiar wertrykalny). Grecki przysłówek ἀνωθεν, określający narodzenie, może wiązać z narodzeniem rozumianym jako narodzenie ponowne (wymiar horyzontalny) lub jako narodzenie z góry (wymiar wertrykalny). Z kontekstu wynika, że powtórne narodzenie należy rozumieć jako narodzenie z góry.

⁸ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1975, s. 159.

⁹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 335–336.

1.4. Kontekst perykopy J 3,1-21

Umiejscowienie perykopy J 3,1-21 w strukturze czwartej Ewangelii nie jest przypadkowe, gdyż zostało starannie zaplanowane. W literaturze naukowej panują różne opinie na temat jej kontekstu¹⁰, dlatego zagadnienie zostało przeanalizowane na nowo.

Prolog (J 1,1-14) w Ewangelii Jana pełni funkcję wprowadzającą, która ma na celu uprzedzić i ułatwić dalszą lekturę, dlatego zawiera podstawowe motywy teologiczne rozwijane w dalszym tekście tej księgi Nowego Testamentu¹¹. W analizie tego passusu, oprócz wzięcia pod uwagę najbliższego kontekstu, ważne jest także uwzględnienie treści z Prologu (J 1,1-14), w którym zawarto zwroty: „narodzić się z Boga” (J 1,13) i „stać się dziećmi Bożymi” (J 1,12) oraz wskazano na znaczenie świadectwa Jana Chrzciciela o światłości (J 1,6-8). Perykopa J 3,1-21 należy do większej partii tekstu (J 1,19–3,36), rozpoczynającego i kończącego się świadectwem Jana Chrzciciela, który zaświadcza o tym, kim jest Jezus. Świadectwo Jana Chrzciciela nadaje szczególną rangę słowom wypowiedzianym przez Jezusa do Nikodema o konieczności narodzenia się z wody i z Ducha (J 3,5). Dlatego szczególne znaczenie posiadają teksty (J 1,19–3,26), które są zawarte pomiędzy rozpoczynającym a kończącym świadectwem Jana Chrzciciela. Treść wszystkich tekstów poprzedzających perykopę J 3,1-21 są ukierunkowane nią. W tekście J 1,19–3,26 znajduje się najpierw wstępne świadectwo Jana na temat Jezusa (J 1,19-34), a następnie świadectwo uczniów o Chrystusie (J 1,35-51) poprzedza passusy o znaku w Kanie Galilejskiej (J 2,1-12) i znaku oczyszczenia świątyni w Jerozolimie (2,13-22). Nikodem, przychodząc do Jezusa, na początku rozmowy odwołuje się do znaków, jakie czyni Chrystus, bo „nikt bowiem nie mógłby czynić takich znaków, (...), gdyby Bóg nie był z nim” (J 3,2). W perykopie J 3,1-21 zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) przypomina dwa zwroty z Prologu czwartej Ewangelii: „narodzić się z Boga” (J 1,13) i „stać się dziećmi Bożymi” (J 1,12), dlatego należałoby je poddać wspólnej analizie. Po perykopie J 3,1-21 we fragmencie J 3,22-26 następuje końcowe świadectwo Jana Chrzciciela, które ma za zadanie potwierdzić prawdę wcześniejszego przed nim przekazu z J 3,1-21 i podsumowuje całość tekstu J 1,19–3,26.

We fragmencie J 1,19–3,36 pierwsze świadectwo Jana Chrzciciela (J 1,19-34) rozpoczyna się od słów: „Takie jest świadectwo Jana” (J 1,19), natomiast drugie (J 3,22-36), podsumowujące, kończy się jego słowami o konieczności wiary w Syna Bożego (J 3,36). Wszystko, co znajduje się wewnątrz, pomiędzy świadectwami Jana Chrzciciela, ma szczególne znaczenie przy interpretacji perykopy J 3,1-21, ponieważ tworzy całość. Kulminacyjnym punktem całości jest perykopa rozmowy Jezusa

¹⁰ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 405–408.
Tamże, s. 240–241.

z Nikodemem (J 3,1-21). Chrzt z wody dokonywany przez Jana Chrzciciela jest niewystarczający dla osiągnięcia królestwa Bożego. Jan Chrzciciel określa Jezusa, używając słów: „Baranek Boży, który gładzi grzech świata” (J 1,29), „jest Tym, który chrzci Duchem Świętym” (J 1,33), albo po prostu „Baranek Boży” (J 1,36), a także mówi o wierze w Syna (J 3,36). Po początkowym świadectwie Jana Chrzciciela mamy znaki dokonywane przez Jezusa (w Kanie Galilejskiej i Jerozolimie – w świątyni). Poprzedzające tekst J 3,1-21 znaki mają znaczenie dla jego analizy z tego powodu, że Nikodem, rozpoczynając rozmowę z Jezusem, powołuje się na nie (J 3,2). Według Nikodema znaki czynione przez Chrystusa świadczą o tym, że Bóg jest z Nim. W Kanie Galilejskiej Jezus nadmienia, że Jego godzina jeszcze nie nadeszła, ale na prośbę swojej Matki dokonuje cudu przemiany wody w wino w stągwiach żydowskich oczyszczeń. Maryję nazywa Niewiastą (J 2,4) i tak samo nazwie umierając na krzyżu (J 19,26). W Biblii również w innych miejscach można znaleźć wzmianki o Niewieście. W Księdze Rodzaju Bóg po grzechu pierwszych rodziców zapowiada przyjsie Potomstwa z Niewiasty (Rdz 3,15). W Księdze Apokalipsy także mamy Niewiastę, której Dziecię chce pożreć Smok, Wąż starodawny (Ap 12). Następnie w czwartej Ewangelii po znaku w Kanie Galilejskiej Jezus w czasie zbliżającej się Paschy dokonuje oczyszczenia świątyni i wtedy wspomina o zburzeniu i odbudowaniu świątyni swego ciała w ciągu trzech dni. Dalej mamy narrację o pobycie Jezusa w Jerozolimie w czasie Paschy. Poprzedza ona analizowany fragment tekstu J 3,1-21. Najprawdopodobniej również spotkanie Jezusa z Nikodemem, które odbyło się w nocy, było także w Jerozolimie w czasie Paschy. Potem Jezus wraz z uczniami udaje się do ziemi judzkiej. Jan Chrzciciel dalej chrzci, daje świadectwo o Jezusie, wspomina także o udzieleniu Ducha (J 3,34) oraz o konieczności wiary w Syna Bożego (J 3,36).

Po podsumowującym świadectwie Jana Chrzciciela (J 3,25-36) znajduje się perykopa z Samarytanką (J 4,1-42), która również może być pomocna w interpretacji zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5). Jezus pragnie Samarytance udzielić wody żywej, która będzie źródłem wody ku życiu wiecznemu (J 4,13-14). W dalszej części Ewangelii Jana mamy jednoznaczne wyjaśnienie, czym jest woda żywa. Jest to także omówione w perykopie z Nikodemem (J 7,37-53): wówczas Jezus w ostatnim, najbardziej uroczystym dniu Święta Namiotów (podziękowanie za plony) mówi o wierze w Niego i o wodzie żywej. W komentarzu narratora znajduje się wyjaśnienie, że wodą żywą jest właśnie Duch, który miał być dopiero dany (J 7,39). Dlatego należy odróżnić wodę żywą od wody ze zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha”; nie jest to ta sama woda w tym samym znaczeniu.

1.5. Znaczenie podobieństw J 3,1-21 do Ga i Ez

Bardzo wiele do interpretacji wnosi argument pochodzący z porównania autorstwa, czasu i miejsca powstania Ewangelii Jana i Listu do Galatów.

Autorem czwartej Ewangelii jest Jan Apostoł, chociaż bywają podzielone zdania, według których szkoła Janowa mogła się przyczynić do napisania tej księgi¹². Natomiast List do Galatów został bezsprzecznie napisany przez Pawła Apostoła¹³, będącego również wielką postacią o ogromnym charyzmacie. Podpisuje się w nim właśnie jako Paweł Apostoł. Na pewno był powszechnie znany i podobnie musiało być z jego nauczaniem.

Duże znaczenie w interpretacji może mieć wspólne miejsce napisania tych obydwu ksiąg Nowego Testamentu. Podaje się, że to mógł być Efez. W wielu publikacjach, osobnych dla Ewangelii Jana i Listu do Galatów, potwierdza się, że właśnie mogła być ta lokalizacja¹⁴.

Jednakże kluczowe znaczenie posiada określenie relacji czasowej. Interesującą rzeczą, która może potwierdzać założenia, jest przede wszystkim chronologia napisania tych obydwu ksiąg. Jako pierwszy został napisany List do Galatów – w czasie pobytu Pawła w Efezie. Jego pobyt w tym mieście na pewno wycisnął głęboki ślad w tamtejszej społeczności. W perykopie J 3,1-21, która zawiera werset o narodzeniu z wody i z Ducha, można dostrzec echo Pawłowej nauki o śmierci starego i narodzinach nowego człowieka w Chrystusie. Niezależnie od tego, czy Ewangelia Jana i List do Galatów zostały napisane w tym samym miejscu, czy też nie, można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że, tak czy inaczej, wieści o Liście do Galatów na pewno dotarłyby do autora Ewangelii Jana.

Zauważono podobieństwa w treści Ewangelii Jana i Listu do Galatów dotyczące fragmentów: J 3,5-6 oraz Ga 5,4-6.19-23. Podobieństwa te wydają się dodatkowo potwierdzone przez wnioski wyciągnięte z analizy dotyczącej autorstwa, miejsca i czasu powstania tych obydwu ksiąg Nowego Testamentu.

W interpretacji zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) jest bardzo pomocny kolejny werset (J 3,6), który stanowi dopowiedzenie lub wyjaśnienie do niego. Nie ulega wątpliwości, że muszą być ze sobą powiązane. W J 3,6 mowa jest o narodzeniu z ciała i z Ducha: z ciała może narodzić się ciało, a z Ducha – duch. Podobne zestawienie zostało użyte w Liście do Galatów¹⁵ na zasadzie antytezy uczynków ciała, które nie pozwalają odziedziczyć królestwa Bożego, oraz owocu Ducha, będącego uczynkami miłości (Ga 5,19-23).

W Liście do Galatów przedstawiono również wrywek rzeczywistości (Ga 5,4-6), który może dodatkowo ukazać, jak powinno wyglądać życie chrześcijańskie. W nim Galaci zostali pokazani jako ci, którzy zerwali więzy z Chrystusem. W przeciwieństwie do

¹² Tamże, s. 122–124, 148–149.

¹³ J.A. FITZMYER, *List do Galatów*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, 1370; C.S. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2000, 398; T. JELONEK, *Święty Paweł i jego listy*, Kraków 1992, 24.

¹⁴ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 161, 163; J.A. FITZMYER, *List do Galatów*, 1371.

¹⁵ F.J. MATERA, *Galatians*, Collegeville 1992, s. 198–212.

nich Paweł Apostoł tych więzów nie zerwał i z pomocą Ducha wyczekuje „spodziewanej sprawiedliwości”. Na zakończenie dodano, że znaczenie ma tylko wiara, która działa przez miłość. To jest wzorcowy obraz życia chrześcijanina. Podsumowując, można stwierdzić, że znaczenie ma życie związane z Chrystusem, w którym pomocny jest Duch. I wszystko jest oparte na wierze, która działa przez miłość. Można wywnioskować, że efektem jest owoc Ducha (Ga 5,22-23), będący owocem miłości. Również w tekście J 3,21, który wchodzi w skład analizowanej perykopy ze spotkaniem Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21), mamy „uczynki dokonane w Bogu” (J 3,21), które mogą oznaczać to samo, co owoc Ducha (Ga 5,22-23) w Liście do Galatów.

Pewne zbieżności w treści z „narodzeniem z wody i z Ducha” w J 3,5 można zauważyć w Księdze Ezechiela (Ez 36,25-27). W obydwu fragmentach mamy do czynienia z duchowym odrodzeniem.

W Księdze Ezechiela (Ez 36,25-27) Bóg daje Izraelowi obietnicę pokropienia wodą czystą, zmiany serca i dar Jego Ducha. Na tym właśnie ma polegać duchowe odrodzenie. W pierwszej kolejności prorok wspomina o pokropieniu wodą, która ma się przyczynić do oczyszczenia z nieczystości i z bałwanów. Następnie Izraelici otrzymają serce nowe i nowego ducha w swoich wnętrznościach. Oprócz tego mają od Boga otrzymać Jego Ducha. Dalej Ezechiel wspomina, że będą postępować według nakazów i prawa Bożego. Po Ez 36,25-27, w kolejnym wersecie, czytamy, że Izraelici będą dla Boga ludem, a On będzie dla nich Bogiem (Ez 36,28). I dalej w następnym po nim wersecie czytamy, że Bóg ich uwolni od wszystkich nieczystości (Ez 36,29)¹⁶.

Obietnica dana przez Boga Izraelowi w Księdze Ezechiela bardzo przypomina słowa Jezusa skierowane do Nikodema o konieczności narodzenia z wody i z Ducha jako gwaranta dostąpienia królestwa Bożego. W Księdze Ezechiela pokropienie wodą ma się przyczynić do oczyszczenia, co dalej daje nowe serce i nowego ducha we wnętrznościach. W pokropieniu wodą z Księgi Ezechiela można się dopatrzeć narodzenia z wody z Ewangelii Jana. Bezpośrednim skutkiem pokropienia wodą w Księdze Ezechiela jest oczyszczenie i wewnętrzna przemiana. W czwartej Ewangelii Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata, jest Jezus Chrystus, który oddaje swoje życie w ofierze za grzeszną ludzkość. W kontekście perykopy J 3,1-21 mamy scenę, w której Jezus jest nazywany przez Jana Chrzciciela Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata. Chrzcist pokuty z wody, który udziela Jan Chrzciciel, jest niewystarczający. Dzięki ofierze Jezusa Chrystusa ludzie mogą otrzymać zbawienie, zostają oczyszczeni z grzechów i zmienia się ich życie. W tym miejscu można się dopatrzeć analogii ze śmiercią starego człowieka i narodzinami nowego człowieka w nauczaniu Pawła Apostoła. W Księdze Ezechiela w darze Bożego Ducha (Ez 36,27) można dostrzec pewne analogie z narodzeniem z Ducha w czwartej Ewangelii (J 3,5).

¹⁶ J. HOMERSKI, *Księga Ezechiela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Warszawa 2013, s. 250–254; A.S. JASIŃSKI, *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39*, Opole 2014, s. 201–230.

2. Narodzenie z wody i z Ducha

Hapax legomenon „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) został użyty w perykopie o spotkaniu Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21). Na pewno ma związek ze zwrotami: „narodzić się z Boga” (J 1,13) i „stać się dziećmi Bożymi” (J 1,12), które znajdują się w Prologu (J 1,1-14). Przy wyjaśnieniu zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” ważne jest spojrzenie na Jezusa i Nikodema. To, w jaki sposób Jezus jest przedstawiony, ma wpływ na doniosłość słów przez Niego wypowiedzianych, w tym także na ważność znaczenia narodzenia z wody i z Ducha w życiu człowieka. W tej scenie spotkania aż trzy razy pada z ust Jezusa: „zaprawdę, zaprawdę” (ἀμὴν, ἀμὴν). Jest to uroczyste podkreślenie ważności wypowiedzianych treści¹⁷. Jezus jako pełny autorytetu przechodzi od ogólnie sformułowanego powtórnego narodzenia (narodzenia z góry; pierwsze „zaprawdę, zaprawdę”), poprzez niezbędność narodzenia z wody i z Ducha (drugie „zaprawdę, zaprawdę”), aż w końcu odpowiada na pytanie Nikodema, jak to może się stać (trzecie „zaprawdę, zaprawdę”), odwołując się do wiedzy Nikodema na temat pism Starego Testamentu. Mówi o niezbędności wiary w Syna Człowieczego, który ma być wywyższony jak miedziany wąż w czasie pobytu Izraelitów na pustyni. Wcześniej w Ewangelii Jana, przed perykopą J 3,1-21, Jezus wspomina także o Synu Człowieczym, na którego będą wstępować i zstępować aniołowie Boży (J 1,51). Wtedy też po raz pierwszy Chrystus w czwartej Ewangelii używa „zaprawdę, zaprawdę”. W kontekście perykopy spotkania Jezusa z Nikodemem pojawia się bardzo ważna postać, którą jest Jan Chrzciciel, ponieważ na początku czwartej Ewangelii, w Prologu, jest on przedstawiony jako posłany przez Boga, aby zaświadczyć o światłości.

2.1. Narodzenie z Boga w Prologu Ewangelii Jana

Zwrot „narodzić się z Boga” (J 1,13) wchodzi w skład zdania (J 1,12-13), w którym jest mowa o przyjęciu Słowa (Logosu). Przyjęte Słowo (Logos) daje moc stania się dziećmi Bożymi (J 1,12). Dziećmi Bożymi są ci, którzy wierzą w Jego imię (Logosu) i narodzili się z Boga. Są oni przeciwieństwem tych, którzy narodzili się z krwi, z żądz ciała i z woli męża (J 1,13).

Podsumowując: „narodzenie się z Boga” (J 1,13) nie jest zwyczajnym narodzeniem, a jego warunkiem jest przyjęcie Słowa (Logosu), Syna Bożego – Jezusa Chrystusa. Daje Ono moc stania się dziećmi Bożymi i wiąże się z wiarą w Jego imię. „Narodzenie z Boga” jest czymś specjalnym, ponieważ jest narodzeniem nadprzyrodzonym.

¹⁷ H.H. LANGKAMMER, *Komentarz do Ewangelii wg św. Łukasza i Ewangelii wg św. Jana*, Poznań 2014, s. 310–312.

2.2. Osoba Jezusa Chrystusa

Jezus Chrystus od początku w czwartej Ewangelii jest przedstawiony jako ktoś wyjątkowy; wiadomo, że jest Bogiem. W Prologu (J 1,1-14) nazwany jest Słowem (Logosem), Bogiem, Jednorodzonym. Jest w Nim życie, które jest światłością ludzi – w przeciwieństwie do Jana Chrzciciela mającego tylko zaświadczyć o światłości. W J 1,18 Jezus Chrystus nazwany został Jednorodzonym Bogiem, a w J 1,34 – Synem Bożym. Można było oglądać chwałę Słowa (Logosu), jaką otrzymuje Jednorodzony od Ojca (J 1,14). Otrzymywanie takiej samej chwały oznacza, że Jezus jest Bogiem. Jezus jest pełnym łaski i prawdy (J 1,14), i jednocześnie z Jego pełności wszyscy otrzymali łaskę po łasce (J 1,16), a także łaska i prawda przysły przez Niego (J 1,17).

Jezus w czwartej Ewangelii został również przedstawiony jako ktoś, kto wypełnia Pisma, Syn Człowieczy, a przez Jana Chrzciciela zostaje nazwany Barankiem Bożym. We fragmencie J 1,19–3,36, zawierającym perykopę J 3,2-21, określenie „Syn Człowieczy” pada trzykrotnie (1,51; 3,13.14) w 3. os. l. poj. z ust samego Jezusa, ale sam siebie wprost tak nie nazywa. W J 1,51 tytuł ten znajduje się w kontekście przypomnienia drabiny Jakubowej (Rdz 28,12-17) oraz tekstu z Księgi Daniela (Dn 7,13-14), w J 3,13 – w kontekście tekstu z Księgi Daniela (Dn 7,13-14), a w J 3,14 – w odniesieniu do miedzianego węża na pustyni (Lb 21,4-9). W pewnym stopniu w określeniu wstępujących i zstępujących aniołów na Syna Człowieczego (J 1,51; por. Rdz 28,12-17) i we fragmencie dotyczącym spotkania Jezusa z Samarytanką przy studni Jakubowej (J 4,4-42) można dopatrzeć się tego, że Jezus jest spadkobiercą Jakuba: „Nie zostanie odjęte berło od Judy (...), aż przybędzie ten, do którego ono należy, i zdobędzie posłuch u narodów” (Rdz 49,10) – a więc nie tylko naród izraelski będzie uwzględniony, ale też i inne narody.

Jezus jest wyczekiwany Potomstwem Niewiasty, które zostało zapowiedziane w Księdze Rodzaju (Rdz 3,15) po grzechu Adama i Ewy. Autor Ewangelii Jana może do tego nawiązywać w perykopie o weselu w Kanie Galilejskiej (J 2,1-11). W chwili, kiedy Maryja wspomina Jezusowi, że nie mają już wina (J 2,3), On w odpowiedzi nazywa Ją Niewiastą i mówi do Niej, że to nie Jego i nie Jej sprawa, bo przecież nie nadeszła Jego godzina (J 2,4). Następnie na krzyżu, kiedy nadeszła Jego godzina, wtedy ponownie nazywa Ją Niewiastą (J 19,26). Również w Księdze Apokalipsy pojawia się Niewiasta, której Dziecię pragnie pożreć Wąż (Ap 12).

Oprócz tego Jezus ukazany jest jako rabbi (J 3,2) – nauczyciel ponad innymi nauczycielami. Pod tym względem jest większym nauczycielem niż Nikodem, który jest nauczycielem (*didaskalos*) Izraela (J 3,10), i Jan Chrzciciel, który został przez swoich uczniów nazwany „rabbi” w J 3,26.

W związku z tym wiara w Syna Bożego jest czymś wyjątkowym, bo dającym życie wieczne (J 3,36); w tym ogromną rolę odgrywają znaki i słowa Jezusa. Ma to być wiara w „imię Jego” (Logosu – J 1,12), tzn. w imię Jezusa Chrystusa.

2.3. Znaczenie świadectwa o Jezusie Chrystusie

W Ewangelii Jana świadectwa są bardzo ważne w strukturze jej całego tekstu¹⁸.

Świadectwa o Jezusie Chrystusie mają szczególne znaczenie. Potwierdzają to, kim jest, Jego autorytet oraz prawdomówność, wiarygodność i niezwykle ważność wypowiedzianych przez Niego słów. Jezus nie wydaje sam o sobie świadectwa (J 5,31). Za Nim świadczą Jego dzieła, Ojciec, Pismo Święte i Mojżesz (J 5,36-47).

Szczególne znaczenie posiada świadectwo Jana Chrzciciela o Jezusie Chrystusie. Jan Chrzciciel zapowiada przyjście Mesjasza nie z własnej inicjatywy, ale robi to z polecenia Bożego. Bóg posyła Jana Chrzciciela i zapowiada znak zstąpienia i spoczywania Ducha nad Chrystusem (J 1,33). Na to przyszedł, aby dać świadectwo o Jezusie Chrystusie, dlatego jego świadectwo zajmuje szczególne miejsce. Sam Prolog (J 1,1-14) nie pozostawia wątpliwości w tym zakresie (J 1,6-8). Jan Chrzciciel nie jest światłością, lecz tylko przyszedł po to, aby zaświadczyć o światłości, którą jest Jezus Chrystus. W czwartej Ewangelii mamy wyraźnie i wprost napisane, że: „Jan daje o Nim świadectwo i głośno woła (...)” (J 1,15); „(...) i daje świadectwo, że On [Jezus] jest Synem Bożym” (J 1,34). Jan Chrzciciel chrzci wodą, aby Chrystus objawił się Izraelowi (J 1,31). Jest on przez swoich uczniów nazywany „rabbi” i jest ogólnie głęboko poważany. Padają też pytania, czy jest Mesjaszem, Eliaszem albo prorokiem, lecz on odpowiada na nie negatywnie.

W świadectwie Janowym Jezus Chrystus jest nazywany Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (J 1,29), oraz Tym, który chrzci Duchem Świętym (J 1,33). Określenie „Baranek Boży” nabiera szczególnego wydźwięku w kontekście działalności chrzcielnej Jana Chrzciciela, który udzielał tylko chrztu pokuty na oczyszczenie. Spotkanie Jezusa z Nikodemem odbywa się najprawdopodobniej w czasie święta Paschy. W Ewangelii Jana czytamy, że w końcu także Jezus oddaje życie na krzyżu tuż przed Paschą w dzień Przaśników („Był to dzień Przygotowania Paschy, około godziny szóstej” [J 19,14], por. 18,28; 1 Kor 5,7). Jezus jest prawdziwym Barankiem Bożym, ponieważ – tak jak baranki paschalne w Starym Testamencie – oddał życie zgodnie z tym, jak napisano w Piśmie. W czwartej Ewangelii został podkreślony paschalny wymiar śmierci Chrystusa na krzyżu.

Dawanie świadectwa przez Jana Chrzciciela nie jest jednorazowe i takie samo, lecz zmienia się w czasie. Jest dostosowane do tego, co się dzieje z Jezusem, i tym samym też stanowi rodzaj interpretacji wydarzeń. Można je uznać jako aktywne świadectwo.

Świadczenie Jana Chrzciciela o Jezusie Chrystusie – Synu Bożym można podzielić na następujące etapy:

- Jan Chrzciciel zostaje posłany przez Boga, aby świadczyć (J 1,6-8.33).

¹⁸ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 373.

- Świadczy o Tym, którego jeszcze nie widział (por. J 1,32-33), lecz któremu nie jest „godzien odwiązać rzemyka u Jego sandała” (J 1,27), oraz prowadzi działalność chrzcielną.
- Jan Chrzciciel rozpoznaje Jezusa dzięki znakowi zapowiedzianemu przez Boga: ujrzał Ducha zstępującego i spoczywającego nad Nim (J 1,32-34). Zaświadcza (ogłasza), że Jezus jest Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (J 1,29), że był przed nim i przewyższa go godnością (J 1,30), i że chrzci Duchem Świętym (J 1,33), a także potwierdza, że Jezus jest Synem Bożym (J 1,34).
- Jan Chrzciciel na drugi dzień po rozpoznaniu Jezusa, na Jego widok w obecności swoich dwóch uczniów potwierdza, że jest Barankiem Bożym (J 1,35-36). Uczniowie poszli za Jezusem, a następnie rozpoznali w Nim Mesjasza (Chrystusa) (1,42).
- Po rozmowie Jezusa z Nikodemem Jan Chrzciciel wydaje podsumowujące świadectwo (J 3,22-36). Jego wypowiedź jest potwierdzeniem prawdziwości działalności Jezusa Chrystusa, w tym jego słów z poprzedzającej perykopy o spotkaniu Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21). Ma to miejsce wówczas, kiedy Jan Chrzciciel jeszcze nie został wtrącony do więzienia i w dalszym ciągu chrzci. Powstaje wtedy spór między jego uczniami a pewnym Żydem o oczyszczenie. Uczniowie idą do Jana Chrzciciela, który nazywa ich świadkami w swojej wypowiedzi. Oświadczył, że nie jest Mesjaszem, ale został przed Nim posłany. Następnie Jan Chrzciciel wspomina o oblubieńcu i oblubienicy, i o przyjacielu oblubieńca, który się raduje na jego głos. Mówi o sobie, że jego radość dosięgnęła szczytu, a także powinien usunąć się w cień Jezusa. Następnie mówi o Synu Bożym, Ojcu i Duchu, a na zakończenie swojej wypowiedzi potwierdza, że wiara w Syna jest niezbędna do życia wiecznego.

Jan Chrzciciel tylko chrzci wodą w przeciwieństwie do Jezusa, który jest Barankiem Bożym gładzącym grzech świata (J 1,29) i Tym, który chrzci Duchem Świętym (J 1,33). Obydwa chrzty nie są sobie równe.

Również uczniowie Jana wydają świadectwo o Jezusie. Nazajutrz po ponownym świadectwie Jana Chrzciciela o tym, że Jezus jest Barankiem Bożym (J 1,35-36), dwóch z nich poszło za Nim i zapytali się Go: „Rabbi! – to znaczy: Nauczycielu – gdzie mieszkasz?” (J 1,38). Zobaczyli, gdzie mieszka, i pozostali u Niego na noc. Następnie jeden z tych dwóch uczniów zaświadczył swojemu bratu, że znaleźli Mesjasza (Chrystusa) (J 1,41), i przyprowadził Go do Niego. Podobnie było z Filipem, powołanym bezpośrednio przez Jezusa. Spotkał on Natanaela i jemu też powiedział o tym, że znaleźli Tego, o którym mowa jest w Pismach, Jezusa z Nazaretu, syna Józefa, i przyprowadził go do Niego (J 1,43-51).

Można stwierdzić, że wszyscy, którzy uwierzyli w Jezusa, wydają o Nim świadectwo. Podobnie jest z Nikodemem, który po spotkaniu i rozmowie z Chrystusem (J 3,1-21) w dalszej części czwartej Ewangelii swoją postawą świadczy także o Nim.

Ponadto Ewangelia Jana została napisana na świadectwo. Znaki zostały w niej spisane po to, aby jej adresaci wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i wierząc „mieli życie w Jego imię” (J 20,31). Autor określa się jako uczeń, który „daje świadectwo o tych sprawach i on je opisał” (J 21,24).

2.4. Postać Nikodema w rozmowie z Jezusem w perykopie J 3,1-21

Nikodem jest dostojnikiem żydowskim należącym do ugrupowania faryzeuszy. W Piśmie Świętym pojawia się tylko w Ewangelii Jana. Imię Nikodem (Νικόδημος) po grecku oznacza „zwycięski lud”¹⁹, co może mieć symboliczne znaczenie. Na początku rozmowy z Jezusem (J 3,1-21) zwraca się do Jezusa „Rabbi”, a następnie określa Go nauczycielem posłanym przez Boga i w związku z tym czyniącym znaki (J 3,2). Podkreśla Jego wyjątkowość. W dalszej części dialogu Jezus określa Nikodema nauczycielem (διδάσκαλος) Izraela (J 3,10). Mamy spotkanie dwóch nauczycieli, z tym że większym z nich dwóch jest Chrystus. Początkowo faryzeusz nie rozumie sensu słów Jezusa. Dopiero w trakcie rozmowy Chrystus pomaga Nikodemowi odkryć prawdę. Nikodem doskonale zna Pisma dotyczące przyjścia Mesjasza, ale ma niewielką świadomość tego, co należy uczynić, aby osiągnąć królestwo Boże. Jezus kieruje dialogiem tak, że Nikodem zyskuje coraz większą świadomość osiągnięcia królestwa Bożego. Dowiaduje się, że trzeba powtórnie (z góry) narodzić się; w dodatku musi to być narodzenie z wody i z Ducha. W końcu dialog przechodzi w wyjaśniający monolog Jezusa, w którym odpowiada na pytanie Nikodema: „Jakżeż to może się stać?” To, że faryzeusz zrozumiał i przyjął słowa Chrystusa, nie ulega wątpliwości. Nikodem potwierdza to dwukrotnie swoją postawą w dalszej części czwartej Ewangelii: J 7,50-51; 19,39, w których mamy odniesienie do J 3,1-21.

Nikodem przychodzi do Jezusa w nocy, najprawdopodobniej w czasie trwania święta Paschy. Przybycie Nikodema w nocy można wyjaśnić w następujący sposób²⁰:

- Nikodem przychodzi w nocy, bo się bał.
- Nikodem przychodzi do Jezusa, aby porozmawiać jak z mistrzem (studiowanie Pisma w dzień i w nocy).
- Nikodem przychodzi z ciemności do Jezusa – światła.

Wydaje się jednak, że przybycie Nikodema w nocy do Jezusa może mieć jeszcze inne znaczenie. Autor Ewangelii Jana mógł chcieć pokazać, że Nikodem przychodzi do Jezusa jako do Baranka Bożego, który gładzi grzech świata. Takie skojarzenie może potwierdzać fakt, że scena najprawdopodobniej rozgrywa się w nocy w czasie święta Paschy, obchodzonego przez Żydów. O święcie Paschy (J 2,23) jest mowa tuż przed perykopą z Nikodemem (J 3,1-21). Mogła to być pierwsza noc lub jedna z kolejnych

¹⁹ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, s. 158.

²⁰ *Tamże*, s. 157.

nocy. Drugim argumentem za tym może być to, że faryzeusz pojawia się także w czasie pogrzebu Jezusa (J 19,39). Ma to miejsce w czasie pomiędzy śmiercią a zmartwychwstaniem Chrystusa. Jest też przypomnienie, że po raz pierwszy przyszedł do Jezusa w nocy (J 3,2). Nikodem wtedy daje dowód swej wiary. Jest to podobny czas, bo śmierć Jezusa na krzyżu miała miejsce tuż przed Paschą – w dzień Przaśników (por.: J 19,14: „Był to dzień Przygotowania Paschy, około godziny szóstej”, por. J 14,6; 1 Kor 5,7: „Chrystus bowiem został złożony w ofierze jako nasza Pascha”), kiedy w zabijano baranki²¹ na Paschę. Ewangelista w czwartej Ewangelii podkreśla paschalny wymiar śmierci Chrystusa, dzięki podaniu, iż miała miejsce w konkretny dniu – w dzień Przygotowania Paschy. Argumenty te potwierdzają, że Jezus jest Brankiem Bożym, tak jak mówił Jan Chrzciel.

2.5. Chrzest a narodziny

Chrzest kojarzy się z zewnętrznym rytuałem (choć tak nie musi być), natomiast narodziny stanowią coś głębszego, wewnętrzną przemianę. Przemiana ta polega na Pawłowym umieraniu starego człowieka i rodzeniu się nowego, który z pomocą Ducha dokonuje uczynków miłości (owoc Ducha [Ga 5,22-23])²².

Chrzest Janowy (inaczej: chrzest pokuty, oczyszczenia) nie jest najważniejszy. Sam Jan Chrzciel przeciwstawia go chrztowi Duchem Świętym (J 1,33) dokonywanym przez Baranka Bożego, który gładzi grzech świata (J 1,29). Chrzest Janowy nie jest nazwany narodzeniem.

Perykopa J 3,1-21 ze zwrotem „narodzić się z wody i z Ducha” stanowi jak gdyby centrum pomiędzy wypowiedziami Jana Chrzciela, świadczącymi o Jezusie, ponieważ dotyczy najważniejszej rzeczy w życiu każdego, jaką jest wejście do królestwa Bożego. W jej tekście Chrystus pokazuje proces zachodzący w człowieku, który uwierzył w Syna Bożego, i nazywa go jako narodzenie z wody i z Ducha. Nie używa określenia „chrzest”, lecz tylko „narodzenie” – i na pewno to nie jest przypadkowe.

2.6. Znaczenie słów „woda” i „Duch” w zwrocie „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5

2.6.1. Ogólne wprowadzenie

Interpretacja zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5 następuje pewnych problemów ze względu na to, że występuje tylko jeden raz w Piśmie Świętym. Jego znaczenie było najprawdopodobniej dobrze znane w środowisku napisania i adresatom,

²¹ X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań – Warszawa 1982, s. 64, 650.

²² F.J. MATERA, *Galatians*, s. 198–212.

do których zostało skierowane, i nie trzeba było dokładnie się nad tym rozwodzić. Za tą hipotezą przemawia wysoki poziom języka napisanego tekstu Ewangelii Jana (w tym szeroko stosowana symbolika, erudycja, znajomość Starego Testamentu w odniesieniu do przyjścia Mesjasza, staranne zaplanowanie tekstu), co świadczy o tym, że musiał być skierowany do odpowiednio przygotowanych czytelników. Dlatego należy założyć, że autor i adresaci mieli pojęcie, o co chodzi w tekście. Za tym także przemawia tekst grecki w wydaniu krytycznym, z którego bezsprzecznie wynika, że zwrot „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5 jest właśnie taki, a nie inny, i że nie należy brać pod uwagę innych wersji (odmiennych lekcji). Zakładając, że adresaci wiedzieli, o co chodzi, należy przyjąć przy interpretacji, że w Ewangelii Jana zastosowano skrót myślowy znany wówczas autorowi i adresatom. Dlatego uwzględnienie kontekstu historyczno-literackiego powstania utworu powinno mieć duży wpływ na interpretację tego zwrotu. Można zauważyć wielkie podobieństwo z Pawłowym Listem do Galatów, w którym również mamy antytezę „ciała” i „Ducha” (por. J 3,6 i Ga 5,19-23). List do Galatów został napisany jako pierwszy i musiał być szeroko znany, dlatego jego treść mogła mieć wpływ na treść Ewangelii Jana. Dodatkowo z mniejszą pewnością należy przyjąć, że Ewangelia Jana i List do Galatów powstały w Efezie. Obecność tak wielkiej postaci, jak Paweł Apostoł, i jego nauczanie oraz kwestia nieposłuszeństwa Galatów musiały zapaść na długo w pamięć.

Na podstawie wypowiedzi Pawła w Ga 5,4-7, w kontekście problemów Galatów, możemy wywnioskować, na czym powinno polegać życie chrześcijańskie: ma się charakteryzować więzami z Chrystusem, ma w nim być pomoc Ducha, łaska, wyczekiwanie sprawiedliwości oraz trwanie przy prawdzie. Dodatkową wagę wypowiedzi nadaje powołanie się Pawła na siebie samego („Oto ja, Paweł mówię wam...”; Ga 5,2). Dalej w Liście można znaleźć antytezę ciała i Ducha (Ga 5,19-23). W Ga 5,25 mamy określenia „życie od Ducha” (co odpowiada J 3,5.6.8b) i „stosowanie się do Ducha” (co może odpowiadać J 3,8a). W Ga 6,1 znajdujemy „pozostawianie pod wpływem Ducha” (co odpowiada w J 3,8a). Więzy z Chrystusem oznaczają coś stałego, a nie jednorazowego, w życiu chrześcijanina. Podobnie jest z pomocą Ducha, która powinna być przez cały czas i dawać swój owoc („owoc Ducha”, Ga 5,22-23; „uczynki dokonane w Bogu”, J 3,21). Dopiero jedno i drugie: więzy z Chrystusem i pomoc Ducha, dają pełne życie chrześcijańskie. Może się zdarzyć wypadnięcie z łaski – tak było u Galatów (Ga 5,2-9; 6,1). Możliwy też jest powrót (Ga 6,1). Zagadnienie osiągnięcia królestwa Bożego również się powtarza w Liście do Galatów, ponieważ uczynki ciała stają się przeszkodą w odziedziczeniu królestwa Bożego (Ga 5,19-21).

W Ewangelii Jana w perykopie o rozmowie Jezusa z Nikodemem występują dwa określenia odnoszące się do królestwa Bożego: „ujrzenie” i „wejście”. Mamy do czynienia ze stopniowaniem skutków powtórnego narodzenia rozumianego jako narodzenie „z góry”. Najpierw w J 3,3 Jezus mówi, że trzeba się powtórnie narodzić, aby ujrzeć królestwo Boże. Samo powtarne narodzenie to za mało, bo tylko pozwala na ujrzenie

królestwa Bożego. Jednakże dopiero konkretne narodzenie – z wody i z Ducha, jak mamy napisane w J 3,5 – pozwala na wejście do królestwa Bożego. Użyte greckie formy czasownikowe „ujrzeć” i „wejść”²³ wskazują, że te czynności są możliwe już teraz i nie tylko w przyszłości, co jest zgodne z założeniami dzisiejszej eschatologii. Sformułowanie „narodzić się z Ducha” zostało użyte po raz drugi w kolejnym wersecie, J 3,8, co potwierdza, że nie jest przypadkowe.

Sformułowanie „królestwo Boże” znajduje się zarówno w Ewangelii Jana, jak i w Liście do Galatów. W Liście do Galatów mamy nieodziedziczenie królestwa Bożego przez tych, którzy dopuszczają się uczynków ciała (Ga 5,19-21). Odziedziczenie królestwa Bożego może być związane z byciem dzieckiem: naturalnym lub przybranym. W Prologu Ewangelii Jana (J 1,1-14) występuje zwrot „narodzić się z Boga” (J 1,13). Wiąże się on z przyjęciem Słowa, co daje moc stania się dziećmi Bożymi (J 1,12), oraz z wiarą w imię Logosu (J 1,13). W perykopie J 3,1-21 ukazano, że wiara w imię Jednorodzonego Syna Bożego posiada kluczowe znaczenie (J 3,18). Jest ona nie tylko efektem znaków i cudów Jezusa, ale także Jego słów (J 4,48.50). Natomiast Paweł w Liście do Galatów pisze do adresatów swego pisma, że dzięki wierze są synami Bożymi w Chrystusie Jezusie (Ga 3,26). I przynależąc do Chrystusa, stają się potomstwem Abrahama z wiary, a tym samym – według danej obietnicy – dziedzicami (Ga 3,29). A dzięki przybranemu synostwu Duch Święty w ich sercach woła: „Abba, Ojcze!” (Ga 4,6-7).

Jezus jest pełnym łaski i prawdy (J 1,14). Z Jego pełni wszyscy otrzymali łaskę po łasce (J 1,16). Łaska i prawda przyszły przez Jezusa Chrystusa (j 1,17).

Oprócz Listu do Galatów można wziąć pod uwagę także inne listy Pawła Apostoła. Powtórne narodzenie z wody i z Ducha należy wiązać z Pawłową śmiercią/porzuceniem starego człowieka i przywdzianiem/przyobleczeniem nowego (Rz 6,6; Kol 3,9-10; Ef 4,22-24)²⁴, które odnosi się do nowego stworzenia (Ga 6,15).

Narodzenie z wody i z Ducha (J 3,5) nie tylko odnosi się do pojedynczego człowieka, ale także posiada społeczny wydźwięk w zbiorowości chrześcijańskiej. W Starym Testamencie ustami proroka Ezechiela Bóg zapowiada odrodzenie duchowe narodu wybranego, które miało polegać na pokropieniu wodą na oczyszczenie, odnowę serca i dar swojego Ducha (Ez 36,25-27). Pewnego aspektu zbiorowego powtórnego narodzenia można się doszukać w greckim brzmieniu imienia Nikodem (Νικόδημος), oznaczającego zwycięski lud. Również Apostoł Paweł w Liście do Galatów pisze: „wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,28).

²³ R. POPOWSKI, M. WOJCIECHOWSKI (red., tłum.), *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1993, s. 401.

²⁴ B. BYRNE, *Romans*, Collegeville 1996, s. 191–192; M.Y. MACDONALD, *Colossians and Ephesians*, Collegeville 2000, s. 137–138, 304–305, 319–324.

2.6.2. Znaczenie słowa „woda” w zwrocie „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5

Woda stanowi podstawę życia, bez niej nie można się obejść. W Starym Testamencie służyła również do oczyszczeń.

Woda w zwrocie „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5 nie jest wodą żywą z tekstu o Samarytance (j 4,5-42), która ma popłynąć z wnętrza człowieka wierzącego w Chrystusa. W dalszej części czwartej Ewangelii autor jednoznacznie wyjaśnia, że wodą żywą jest Duch Święty (J 7,37-39). Najbliższy kontekst perykopy rozmowy Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21), mówiący o świadectwie Jana Chrzciciela, jednoznacznie wskazuje, że tutaj chodzi o inne rozumienie słowa „woda”. Nie chodzi też o chrzest pokuty udzielany z wody przez Jana Chrzciciela, o czym świadczy użycie słowa „narodzenie” w J 3,3.5 zamiast „chrzest”. Natomiast Jan Chrzciciel zawsze udziela chrztu z wody, który nigdy nie jest nazwany zamiennie jako narodzenie lub jako narodzenie z wody. Co prawda w J 1,33 nazywa on Jezusa „Tym, który chrzci Duchem Świętym”, jednakże w tym wypadku mamy chrzest Duchem Świętym, a nie chrzest z wody.

Tekst J 3,1-21 należy do większego fragmentu J 1,19-3,36, który należy rozpatrzyć w całości. Analiza kontekstu perykopy J 3,1-21 ułatwia interpretację słowa „woda” w zwrocie „narodzić się z wody i z Ducha” w J 3,5. Tekst J 1,19-3,36 rozpoczyna się od chrztu Janowego, następnie przechodzi się poprzez wydarzenia w Kanie Galilejskiej na weselu i w Jerozolimie w świątyni w czasie święta Paschy (zapowiedź męki i śmierci Jezusa), następnie jest perykopa J 3,1-21 z badaniem J 3,5 i kończy się na podsumowującym świadectwie Janowym. W interpretacji narodzenia się z wody i z Ducha (J 3,5) może być pomocny sam Prolog (J 1,1-14), a przynajmniej w nim występujące teksty o Janie Chrzcicielu (J 1,6-8) oraz o narodzeniu się z Boga (J 1,13) i staniu się dziećmi Bożymi (J 1,12). Jan Chrzciciel ukazany został jako posłany przez Boga, aby zapowiedzieć przyjście Mesjasza, i udziela ludziom chrztu pokuty z wody. W tej scenarii pojawia się Jezus, w którym Jan rozpoznaje Mesjasza i nazywa Go Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (J 1,29). Sam Jan stwierdza, że chrzest z wody nie jest wystarczający. Po raz drugi nazywa Go Barankiem Bożym przy swoich uczniach (J 1,36). W Kanie Galilejskiej Jezus przemienia wodę w wino w stągwiach do żydowskich oczyszczeń, co wskazuje, że stare odeszło, a przychodzi nowe²⁵. Terminy „niewiasta” i „godzina” (J 2,4), w tekście o Kanie Galilejskiej, nawiązują do sceny śmierci krzyżowej Jezusa, która miała miejsce przed świętem Paschy. Po wydarzeniu w Kanie Galilejskiej mamy wydarzenie w Jerozolimie w świątyni, w którego czasie Jezus zapowiada swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie (J 2,19-22). Było to w czasie około święta Paschy. Następnie w tym czasie Nikodem przychodzi do Jezusa w nocy na rozmowę. Potem Jan Chrzciciel

²⁵ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, s. 407.

potwierdza posłannictwo Jezusa, a siebie nazywa przyjacielem oblubieńca (J 3,27-29). W kontekście chrztu Janowego z wody Jezus jest przedstawiony jako Baranek Boży, który gładzi grzech świata (J 1,29).

Działanie Chrystusa w życiu chrześcijanina nie kończy się na jednorazowym akcie, ale trwa przez cały czas, tak jak w Liście do Galatów zostało nazwane więzami z Chrystusem (Ga 5,4-6). W Liście do Rzymian Apostoł Paweł pisze o mieszkaniu Chrystusa i mieszkaniu Ducha w wierzącym (Rz 8,1-13).

Oprócz Ewangelii Jana i Listu do Galatów także w innych miejscach Nowego Testamentu poruszono temat zbawczej ofiary Chrystusa. W Pierwszym Liście Piotra można znaleźć, że od złego postępowania odziedziczonego po przodkach zostaliśmy „wykupieni drogocenną krwią Chrystusa jako baranka niepokalanego i bez zwały” (1 P 1,18-19)²⁶. Również w Ewangelii Jana Jezus zadaje pytanie, kto Jemu udowodni grzech (J 8,46). Paweł pisze o zanurzeniu w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa – wcielonego Syna Bożego (Rz 6,1-14)²⁷. Jest to oczyszczająca i odradzająca kąpiel. Natomiast w Rz 6,11 nadmienia, że wierzący umarł dla grzechu i żyje dla Boga w Jezusie Chrystusie. W Liście do Hebrajczyków Chrystus został przedstawiony jako Arcykapłan Nowego Przymierza, który za nas składa ofiarę za zasłoną. Krew Chrystusa oczyszcza sumienia z martwych uczynków, abyśmy mogli służyć Bogu (Hbr 9,14). Chrystus jest Pośrednikiem Nowego Przymierza (Hbr 9,15)²⁸.

2.6.3. Znaczenie słowa „duch” w zwrocie „narodzić z wody i z Ducha” w J 3,5

W Księdze Ezechiela Bóg daje oprócz obietnicy pokropienia czystą wodą i zmiany serca także dar Jego Ducha (Ez 36,25-27).

Jan Chrzciciel w czwartej Ewangelii określa Jezusa jako Tego, który chrzci Duchem Świętym (J 1,33) i wydaje o Nim świadectwo, że jest Synem Bożym (J 1,34). W perykopie J 3,1-21 nie użyto terminów „chrzest” lub „chrzczenie Duchem Świętym”, lecz tylko narodzenie w następujących formach: „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5), „narodzić się z ciała” (J 3,6) oraz „narodzić się z Ducha” (J 3,6,8).

W interpretacji narodzenia z Ducha w zwrocie „narodzić się z wody i z Ducha” z J 3,5 ważny jest następujący po nim werset. Jest w nim napisane, że „to, co się z ciała narodziło, jest ciałem, a to, co się z Ducha narodziło, jest duchem” (J 3,6). W tym miejscu mamy uczynioną analogię do Listu do Galatów. Uczynki dokonane w Bogu w J 3,21 odpowiadają znaczeniu owocu Ducha w Ga 5,22-23. W Rz 8,1-17 także przeciwstawiono antytezę ciała i Ducha.

²⁶ D.P. SENIOR, *1 Peter, Jude and 2 Peter*, Collegeville 2003, s. 43–47.

²⁷ B. BYRNE, *Romans*, s. 188–198.

²⁸ A.C. MITCHELL, *Hebrews*, Collegeville 2007, s. 183–188.

W Nowym Testamencie Duch Święty jest zesłany po wniebowstąpieniu Jezusa – jest Jego darem. W Dziejach Apostolskich pokazano, jak Duch Święty po swoim zesłaniu ma kierujący wpływ na życie Kościoła. A w Liście do Galatów Paweł Apostoł ukazuje niezbędny wpływ, jaki ma Duch Święty na życie chrześcijańskie, które inaczej można określić jako narodzenie z Ducha – w opozycji do narodzenia z ciała w czwartej Ewangelii. W J 3,8 czytamy: „Wiatr wieje tam, gdzie chce, i szum jego słyszysz, lecz nie wiesz, skąd przychodzi dokąd podąża. Tak jest z każdym, który narodził się z Ducha”. Grecki termin πνεῦμα nie tylko oznacza „wiatr”, ale także „ducha”, dlatego w J 3,8 może tu mieć podwójne znaczenie: „Wiatr wieje...” lub „Duch tchnie...” Słowo „duch” może być pisane z małej lub z wielkiej litery. Tłumaczenie greckiego terminu πνεῦμα w formie słowa „Duch” dokładniej współgra z kolejnym zdaniem w J 3,8: „Tak jest z każdym, który narodził się z Ducha”, ponieważ lepiej oddaje sens całego w. 8. Słowo „Duch” (pisane wielką literą) odnosi się do trzeciej Osoby Trójcy Świętej. Duch Święty posiada niezależny i kierujący wpływ na życie człowieka, który narodził się z Ducha. Podobny sens można znaleźć w Liście do Galatów dla zwrotów: „postępować zgodnie z Duchem”, a nie, jak jest w niektórych tłumaczeniach: „postępować według Ducha”²⁹ (Ga 5,16), „pozwolić prowadzić się Duchowi” (Ga 5,18). Działanie Ducha Świętego nie jest przymusem, któremu ulega człowiek, ale dobrowolnym poddaniem się Jego działaniu, co odzwierciedla znaczenie „pozwolić prowadzić się” (Ga 5,18) i „postępować zgodnie” (Ga 5,16).

Duch jest darem Jezusa. Jest wodą żywą ku życiu wiecznemu, którą daje Chrystus. Takie wnioski można wysnuć z Ewangelii Jana (z perykopy o Samarytance: J 4,10.14 oraz z tekstu o źródle wody żywej: J 7,37-39). Znaczenie wody żywej z fragmentu o Samarytance z Ewangelii Jana nie należy utożsamiać ze znaczeniem wody ze zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5).

3. Zakończenie

Interpretacja zwrotu „narodzić się z wody i z Ducha” (J 3,5) w powiązaniu z dostąpieniem królestwa Bożego nie należy do łatwych. To, że występuje jeden raz w Nowym Testamencie, dodatkowo utrudnia wyjaśnianie. Starano się znaleźć analogiczne znaczenie w innych fragmentach Pisma Świętego, których treść może mieć z nim związek. Oparto się m.in. na przeciwieństwie ciała i Ducha z J 3,6, na „uczynkach dokonanych w Bogu” (J 3,21), mając na uwadze dostąpienie królestwa Bożego w kontekście Ewangelii Jana oraz innych fragmentów Biblii. Najwięcej podobieństw znaleziono w Liście do Galatów, które zostały dodatkowo potwierdzone po rozpatrzeniu okoliczności napisania tego Listu i Ewangelii Jana. W Księdze Eze-

²⁹ A. DALBESIO, *Duch Święty*, tłum. K. Mądel, Kraków 2001, s. 190, 192.

chiela czytamy, że Bóg obiecuje Izraelowi pokropienie wodą czystą, zmianę serca i dar Jego Ducha (Ez36,25-27), w których można się dopatrzeć pewnych analogii z narodzeniem z wody i z Ducha (J 3,5).

W świetle Listu do Galatów życie chrześcijańskie zostało opisane jako więzy z Chrystusem i pomoc Ducha. Przedstawiono w nim antytezę uczynków ciała i owocu Ducha. Ci, którzy dokonują uczynki ciała, nie odziedziczą królestwa Bożego (Ga 5,21). Natomiast w Ewangelii Jana życie chrześcijańskie zostało przedstawione jako narodzenie z wody i z Ducha.

Perykopa spotkania Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21) stanowi centralną część większej partii tekstu w Ewangelii Jana (1,19–3,36), która zaczyna się i kończy od świadectwa Jana Chrzciciela o Chrystusie. Jezus mówi w niej do faryzeusza o konieczności powtórnego narodzenia z góry i stopniuje jego skutki. W tym celu używa czasowników „ujrzeć” i „wejść” w odniesieniu do królestwa Bożego. Samo powtórne narodzenie (J 3,3) to za mało, ponieważ pozwala tylko na ujście królestwa Bożego. Pochodzi ono „z góry”, więc opiera się na łasce Bożej, ponieważ w J 1,17 czytamy, że „łaska i prawda przysły przez Jezusa Chrystusa”. Dopiero „narodzenie z wody i z Ducha” (J 3,5) pozwala na wejście do królestwa Bożego. Użyte w perykopie J 3,1-21 formy greckich czasowników „ujrzeć” oraz „wejść” oznaczają czynności, które już obecnie są możliwe, a nie tylko wyłącznie w przyszłości. Narodzenie z wody i z Ducha (j 3,5) pozwala na wejście do królestwa Bożego, ponieważ jest narodzeniem z Boga (J 1,13). Wiąże się ono z byciem dzieckiem Bożym (J 1,12), tzn. z byciem dziedzicem. Natomiast w Ga 5,21 Apostoł Paweł pisze o tych, którzy dokonują uczynki ciała, przez co nie odziedziczą królestwa Bożego. Warunkiem nowego narodzenia z wody i z Ducha jest wiara w ukrzyżowanego Syna Człowieczego (J 3,14-15), wiara „w Jego Imię” (J 1,12).

Szczególne ważne miejsce zajmuje świadectwo Jana Chrzciciela, który został posłany przez Boga, aby zaświadczyć o Jezusie Chrystusie, że jest Synem Bożym (J 1,34). Nazywa Go Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata, oraz Tym, który chrzci Duchem Świętym. W tekście J 1,19-3,36, zawierającym perykopę J 3,1-21, świadectwo Jana Chrzciciela zmienia się w czasie: najpierw zapowiada on przyjście Syna Bożego, a w końcu wydaje podsumowujące świadectwo o działalności Jezusa Chrystusa.

Imię Nikodem można z języka greckiego przetłumaczyć jako zwycięski lud, dlatego treść tekstu J 3,1-21 można odnieść indywidualnie do pojedynczej osoby, ale także do zbiorowości ludzi. Również słowa Jezusa o narodzeniu z wody i z Ducha w J 3,1-21 można odnieść nie tylko do jednostki, ale do nowego ludu wybranego.

Jezus jest Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (J 1,29). Tak w czwartej Ewangelii został nazwany przez Jana Chrzciciela w kontekście jego działalności chrzcielnej. Jan Chrzciciel mówi o Nim jako o Mesjaszu, ponieważ zaświadcza o tym swoim uczniom: „Ja nie jestem Mesjaszem, ale zostałem przed Nim posłany” (J 3,28). Jezus umarł na krzyżu za nas, abyśmy mieli życie, i w związku z tym Paweł Apostoł pisze

o oczyszczającej i odradzającej kąpieli w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Natomiast w Księdze Ezechiela czytamy o pokropleniu wodą czystą (Ez 36,25-27). Woda w Starym Testamencie była stosowana do różnego rodzaju oczyszczeń. W Liście do Hebrajczyków Chrystus jest przedstawiony jako Arcykapłan, który składa ofiarę, gdyż jest pośrednikiem nowego Przymierza. Natomiast w Pierwszym Liście Piotra znajdujemy, że zostaliśmy wykupieni „drogocenną krwią Chrystusa, jako baranka niepokalanego i bez zmyły” (1 P 18-19).

Jeżus Chrystus „jest Tym, który chrzci Duchem Świętym” (J 1,33), dlatego każdy prawdziwy chrześcijanin postępuje zgodnie z Duchem i pozwala się prowadzić Duchowi (Ga 5,16-18). A wtedy uczynki dokonane w Bogu nazywamy inaczej owocem Ducha, ponieważ są czynami miłości (Ga 5,22-23).

Powtórne (z góry) narodzenie oznacza dogłębną przemianę życia człowieka. Nie jest to jednorazowy akt, lecz trwający proces, w którego czasie zwlekliśmy z siebie „dawnego człowieka z jego uczynkami”, a przyoblekliśmy „nowego, który wciąż się odnawia ku głębszemu poznaniu [Boga], według obrazu Tego, który go stworzył” (Kol 3,9-10).

Bibliografia:

- Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 2003⁵.
- BROWN R.E., FITZMYER J.A., MURPHY R.E. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001.
- BYRNE B., *Romans*, Collegeville 1996.
- DALBESIO A., *Duch Święty*, tłum. K. Mądel, Kraków 2001.
- HOMERSKI J., *Księga Ezechiela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Warszawa 2013.
- JASIŃSKI A.S., *Komentarz do Księgi Proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39*, Opole 2014.
- JELONEK T., *Święty Paweł i jego listy*, Kraków 1992.
- KEENER C.S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2000.
- LANGHAMMER H.H., *Komentarz do Ewangelii wg św. Łukasza i Ewangelii wg św. Jana*, Poznań 2014.
- LEON-DUFOUR X. (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań – Warszawa 1982.
- MACDONALD M.Y., *Colossians and Ephesians*, Collegeville 2000.
- MATERA F.J., *Galatians*, Collegeville 1992.
- MĘDALA S., *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 1–12. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Częstochowa 2010.
- MITCHELL A.C., *Hebrews*, Collegeville 2007.
- MOLONEY F.J., *The Gospel of John*, Collegeville 1998.
- E. NESTLE, E. NESTLE, *Novum Testamentum Graece et Polonice, Nowy Testament grecki i polski*, B. Aland, K. Aland, J. Karavidopoulos, C.M. Martini, B.M. Metzger, (red.), pol. wyd. R. Bogacz, R. Mazur (red.), Poznań 2017²⁸, s. 299.

Popowski R., Wojciechowski M. (red., tłum.), *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1993.

SENIOR D.P., *1 Peter, Jude and 2 Peter*, Collegeville 2003.

STACHOWIAK L., *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1975.

Krystyna Kern - uzyskała tytuł magistra teologii (teologia biblijna) na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, na którym następnie po dalszej specjalizacji otrzymała tytuł licencjata teologii w zakresie teologii biblijnej. Na Uniwersytecie Wrocławskim studiowała filologię klasyczną i kulturę śródziemnomorską. Obecnie jest doktorantką na Uniwersytecie Wrocławskim. W kręgu jej zainteresowań leżą badania ksiąg wchodzących w skład Nowego Testamentu.